

GENUL PERSONAL ÎN LIMBILE POLONĂ ȘI ROMÂNĂ¹

Problemele de logică gramaticală, ca și cele de gramatică comparată, dau loc la interpretări diferite.

În 1940 răposatul tânăr cercetător C. Racoviță descoperea un nou gen personal gramatical, în plină dezvoltare, în limba română.² Autorul socotea, ca semne ale unui gen personal, construcțiile acuzativului cu prepoziția *pe*, folosite numai în cazul persoanelor («am văzut *pe* mama», «am trimis *pe* frate-meu», dar «am legat calul»), construcțiile de genetiv ale numelor de persoane masculine, mai ales proprii cu ajutorul articolului prepus *lui* sau *lu* („casa *lu* (i) frate-meu», «dau *lu* (i) Ion») și vocativele masculin în *-e* (*băiete*, *cumnate*, dar *calule* și nu *cale*) și feminin în *-o*, (*soro*, dar nu *pisico*, *vaco*, etc.)

În 1945, A. Graur a adus noi precizii la construcțiile enunțate de Racoviță și a înmulțit cu încă opt numărul acestor construcții de tipul genului personal.³ Între acestea remarcă numele proprii feminine (însă cu flexiune conservativă) la genetiv și dativ, față de numele comune mai ales nepersonale: *Anica*, *Anicăi* sau *Anichii*, dar *vaca*, *vacii*; *Floarea*, *Floarei*, dar *floarea*, *florii*; *Leana*, *Leanei*, însă *seara*, *serii*; *Sanda*, *Sandei*, însă *ograda*, *ogrăzii*, etc. De asemenea, numai un mic număr de masculine, toate desemnând persoane, au terminația caracteristică femininelor în *-ă*: *tată*, *popă*, *pașă*, *agă*, *neică*, *Niță*, *Gică*, *Lică*, etc. Numai numele de persoane, grade de rudenie apropiate, își alipesc adjectivul posesiv la forma nearticulată: *nevastă-mea*, *fiu-meu*, *bărbatu-meu*. La fel, după părerea autorului, „formarea de feminine cu ajutorul terminației *-ă* este rezervată persoanelor: *stăpîn*, *stăpînă*; *cumnat*, *cumnată*; însă nu *porc*,

¹ Articolul de față a făcut obiectul unei comunicări ținută la 7 iunie 1955 la sesiunea științifică a Universității C. I. Parhon din București. Un număr de cercetători m-au rugat să public comunicarea, pentru a putea interveni în discuție.

² C. Racoviță, *Sur le genre personnel en roumain*, în «Bulletin linguistique», VIII (1940), p. 154–158.

³ A. Graur, *Contributions a l'étude du genre personnel en roumain*, ibidem, XII (1945), p. 97–104.

poarcă". Totuși nu s-a observat că avem *mînzat, mînzată; ciut, ciută; junc, juncă*, etc.

În 1948, Eugen Seidel a pus în discuție existența genului personal într-un lung articol, făcînd incursiuni în diferite limbi⁴.

Cu toate acestea, în 1954 *Gramatica limbii romîne*, scoasă sub auspiciile Academiei RPR, a consacrat existența genului personal, reținînd construcțiile semnalate de C. Racoviță și formele de genitiv-dativ ale numelor proprii feminine, deosebite de cele ale numelor comune, cum și alipirea adjectivului posesiv direct la unele nume de persoane, dintre exemplele aduse în sprijinul genului personal de A. Graur.

C. Racoviță a plecat de la existența genului personal în limba polonă, cunoscînd lucrarea specială a lui Konrad Drzewiecki (1871—1922), elevul lui Meillet: *Le genre personnel dans la déclinaison polonaise*, apărută la Paris în 1918.

E de văzut însă care este situația exactă a genului personal în limba polonă și cum poate fi mai bine definit genul, pentru a nu încurca categoriile gramaticale și a provoca nedumeriri și confuzii.

Limba polonă literară actuală cunoaște cinci genuri, dintre care trei la singular și două la plural. La singular funcționează genurile clasice: masculin, feminin și neutru, cele mai vechi în limbă, ultimul din genuri corespunzînd în ordinea genului natural biologic, ființelor nematurizate, plăpînde, copii sau pui de animale: *dziecko* (copil), *dziecie* (copilaș), *dziewczę* (fetița), *zrebię* (mînz), *cielę* (vițel), *kurczę* (pui de găină), *orle* (pui de vultur) etc. La plural, în locul celor trei genuri, care au funcționat multă vreme, s-au constituit progresiv două noi genuri și anume genul *męskoosobowy* (masculin personal) și *niemęskoosobowy* (ne-masculin personal), adică genul în care intră toate substantivele (de orice gen la singular), care nu se încadrează genului masculin personal (masculinele nepersonale, toate femininele și toate neutrele). Deci nu e vorba de gen personal și nepersonal, cum s-ar înțelege din terminologia romînească, ci de gen masculin personal și ne-masculin personal. Istoria pluralului și a genului masculin personal în limba polonă este dintre cele mai interesante, dar nu s-a arătat pînă acum, într-o lucrare specială, toată complexitatea fenomenelor de plural și nu e cazul să stăruim aici. Vom înfățișa numai unele aspecte.

Ca în multe alte limbi, și în limba polonă a existat o tendință de simplificare și unificare a formelor, care s-a manifestat mai ales la cazurile oblice de la plural. Astfel, la dativ plural în locul multelor terminații din protoslavă, moștenite de vechea polonă, s-a impus din sec. XVII numai terminația *-om*, pentru toate cele trei declinații (masculină, feminină și neutră): *meżom*(m),

⁴ Eugen Seidel, *Gibt es ein Genus personale*, în « Bulletin linguistique », XVI (1948), p. 1—71.

żonom (f), dzieciom (n)⁵. De asemenea, la instrumental plural, încă de la sfârșitul secolului al XVI, în locul mai multor vechi forme, a început să domine, în toate declinările, forma terminată în -ami, caracteristică declinației feminine, și forma -mi, în cazul substantivelor cu tema în consoană moale; mężami (m), żonami (f), dziećmi (n) etc. La fel s-a întâmplat cu locativul plural, în care de la începutul secolului al XVII terminația -ach a substantivelor feminine a scos din uz pe celelalte (-och, -ech) și a rămas singură stăpină peste toate cele trei declinări: mężach (m), żonach (f), dzieciach (n).⁶ Dacă precizăm acum că genitivul plural a avut din cele mai vechi timpuri forme comune în toate declinările, fie în temă (pentru masculin: woz, ząb; dworzan, Rzymian; feminin: głow, gor ran; neutru lat, ust, stad, fie în -i (gości (m), kości (f), przysłowi (n), fie mai târziu (sec. al XVII—XVIII-lea) încercarea de unificare prin -ów, ca terminație preluată de la masculine de către feminine și neutre (rożów, bogimów; stadów, ogniów), reiese limpede că singurele cazuri care mai puteau face distincția subantivelor la plural, după sec. al XVII-lea, au fost nominativul și acuzativul. Într-adevăr, istoria genurilor actuale ale pluralului limbii polone este de fapt istoria celor două cazuri.

Totuși nu singure formele substantivelor în cele două cazuri, ci și formele, ba mai cu seamă formele categoriilor nominale, care stau pe lângă substantive și se acordă cu ele, au definit cele două genuri, masculin personal și ne-masculin personal, după cum vom vedea mai pe urmă.

Substantivele de gen masculin personal au în bună parte azi la nominativ forme caracteristice. Unele dintre ele se termină în -owie: ojcowie, synowie, wujowie, panowie, wodzowie, wojewodowie, Wizygotowie, Norwegowie, etc. Terminația -owie este tipică pentru genul masculin personal. Istoria ei este interesantă. Provenind de la nominativul unei mici grupe de substantive cu tema protoslavă în -u, în număr de maximum zece, de tipul *synove, *volove, terminația -owie a încălcat, din cele mai vechi timpuri, sectorul altor grupe de substantive cu alte terminații, cuprinzând în special pe cele animate, apoi și pe cele neanimate: biskupowie, prorokowie, kasztelanowie; osłowie azi osły (măgari), krukowie, azi kruki (corbi), lwowie azi lwy (lei), orłowie azi orły (vulturi); chlebowie azi chleby (piini) słupowie azi słupy (stilpi), narodowie azi narody (popoare) etc.⁷ Această viabilitate a terminației —owie se remarcă mai ales în sec. al XIV—XV-lea. Pe urmă, și-a micșorat terenul și în sec. al XVIII-lea s-a restrâns numai la un număr de substantive de gen masculin, contribuind la definirea genului masculin personal.⁸

⁵ Am trecut genurile m., f., n., după numărul singular al substantivelor, pentru a apăsa asupra unificării, căci la plural ele nu sînt de luat în seamă.

⁶ Cf. Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Spławinski și S. Urbańczyk, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Varșovia, 1955, p. 280 și urm. H. Grappin, *Histoire de la flexion du nom en polonais*, Wrocław, 1956, p. 114 și urm.

⁷ Cf. Al. Brückner, *Dzieje języka polskiego*, Varșovia, 1925, p. 140, Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Spławinski și S. Urbańczyk, *op. cit.*, p. 276.

⁸ St. Słonski, *Historia języka polskiego*, Varșovia, 1953, p. 131.

Altele dintre substantivele de gen masculin personal au terminația *-i* (sau *-y* după consoane devenite tari ca *c* polon sau *dz*). Și în cazul acesta, în limba veche polonă, terminația respectivă s-a folosit pe o scară mai mare, cuprinzând substantive masculine animate și chiar neanimate: *ptacy* azi *ptaki* (păsărele), *krucy* azi *kruki* (corbi), *lwi* azi *lwy* (lei), *psi* azi *psy* (câini), *wilcy* azi *wilki* (lupi), *obłocy* azi *obłoki* (nori), *stolcy* azi *stołki* (scăunaje) etc.⁹ Din sec. al XVIII-lea înainte, terminația *-i* s-a folosit numai pentru substantivele de gen masculin personal, celelalte acceptând, de la acuzativ, *-y* (sau *-i* după *k*, *g*), ca în formele de azi, citate mai sus.

Cu cele două terminații însă, caracteristice azi genului masculin personal, n-am acoperit toate substantivele de gen masculin personal, căci o bună parte din ele au rămas la terminații comune cu substantive de gen ne-masculin personal, terminații moștenite din protoslavă atât de unele cât și de celelalte: *przyjacie*le, *lekarze*, *Słowianie*, *goście*, *ludzie* (de gen masculin personal); *konie*, *niedźwiedzie*, *kamienie*, *ogień*, *ziemie*, *twarze* (de gen ne-masculin personal; cu precizie: animate și neanimate masculine, cum și feminine, ale numărului singular). Așa dar, trebuie să intervină altceva, care să deosebească și să definească cele două genuri la plural. Acest altceva sînt categoriile nominale, care stau pe lingă substantive și care, la nominativ numai, iau forme total distincte, după cum se folosesc pe lingă substantive de gen masculin personal, sau pe lingă cealaltă grupă. Categoriile respective sînt: adjectivul, pronumele, numeralul și formele verbale de tip nominal (participiile și timpurile compuse cu participii). Nu vom insista aici asupra tuturor acestor categorii, fiindcă pentru problema noastră nu e nevoie, ele mergînd unitar cu forme caracteristice (chiar identice) pentru un gen și cu altele pentru celălalt gen.

Vom analiza, în primul rînd, formele adjectivului (la nominativ plural). Din cele mai vechi timpuri s-au folosit două terminații: *-i* (după consoane întărite *-y*) și *-e*. Terminația *-i* e de veche origine nominală masculină (**iji*: **stariji*) și în polona veche s-a folosit în adjectivele legate sintactic de substantive masculine animate (*ptacy pierzeni*, *synowie cudzy*), uneori chiar neanimate, cînd aceste substantive aveau, în vremea respectivă, terminația caracteristică animatelor (*cedrowie libańscy*). Din sec. al XVIII-lea însă, terminația *-i/-y* s-a menținut numai pe lingă genul masculin personal.

Cealaltă terminație *-e*, de proveniență acuzativă (**eje*: *pěšějě*), prin transmutație la nominativ, s-a folosit în epoca veche la adjectivele legate sintactic de substantivele masculine neanimate (*niedzielne psalmy*, *sądy boże*), dar din secolul al XVIII-lea a rămas în legătură cu masculinele nepersonale. Această ultimă terminație s-a întîlnit cu cea a femininelor în *-e*, moștenită în chip normal, din slava comună (*gory wysokie*, *pracowite pszczoły*). În ce

⁹ Cf. Witold Taszycki, *Najdawniejsze zabytki języka polskiego*, Cracovia, 1927, p. 115: «*ptacy głoszą...*» Stefan Vrtel-Wierczyński, *Wybór tekstów staropolskich*, ed. II, Varșovia, 1953, p. 216. Cf. încă St. Słonski, *op. cit.*, p. 88.

privește nominativul neutrelor, formele adjectivale au avut o terminație proprie -a < * -aja : *staraja, care a funcționat pînă în sec. al XV-lea, cînd progresiv i-a luat locul terminația -e, prin analogie cu formele masculine neanimate și cu cele feminine, rămînînd singură din sec. al XVI-lea.¹⁰ Astfel, s-au creat două grupe de forme adjectivale: cele legate de substantivele masculine personale, cu terminația în -i (y-) și cele legate de restul substantivelor cu terminația în -e. Acest proces s-a definitivat în sec. al XVIII-lea, odată cu constituirea genului masculin personal. Cele două tipuri de forme adjectivale la nominativ nu fac nici o excepție și de fapt ele definesc cele două genuri nou constituite la plural ale limbii polone. Aceasta nu înseamnă că cele două genuri au luat naștere, datorită unui proces morfologic mecanic, ci cauzele sînt mult mai adînci.

Paralel cu formele adjectivale s-au definitivat formele pronominale. Masculinele au avut din vremuri vechi terminația -i (sau -y), pînă în secolul al XVII-lea, în legătură cu substantivele masculine animate (*wszytscy ptacy, oćcowie naszy* etc.),¹¹ după aceea, numai pe lingă masculinele personale.

Alături de această terminație, a funcționat și terminația -e în cadrul masculinelor neanimate (din *nasze, palce twoje*), reușind din secolul al XVII-lea să asimileze și terminația normală -y (sau -i după k, g) a formelor cu temă tare: (*samy zwony* > *same zwony*, *owy sady* > *owe sady*), cum și formele masculine nepersonale de mai sus. Formele feminine ale pronumelor au avut de la început -e < * -e (*moje nogi, wargi nasze* etc.), iar cele neutre au păstrat pînă în sec. al XVI-lea terminația lor normală — a (*lata nasza*), de cînd au început să accepte terminația femininelor — e, din sec. al XVII-lea înainte, aceasta rămînînd singură. Așa dar, stadiul actual al formelor pronominale nominative s-a definitivat în sec. al XVII-lea. Și aici terminațiile caracteristice sînt — i (—y) și -e, pentru cele două genuri noi.

În ce privește numeralele, cele ordinale și multiplicative, cu forme adjectivale, au avut o dezvoltare întocmai cu a adjectivelor. Deci formele lor sînt identice cu ale acestora, în legătură sintactică cu substantivele. Referitor la formele verbale nominale (participii și timpuri compuse cu participii), procesul a fost asemănător, căci pînă în sec. al XVII-lea formele în legătură sintactică cu masculinele animate au avut o terminația -i (*niesli, widzieli, chodzili sq*), după aceea s-au restrîns, numai la masculinele personale. În schimb, cele legate de masculine neanimate, au avut pînă în sec. al XVII-lea -y, după aceea, și-au asimilat în legătură sintactică și masculinele nepersonale. În această ultimă grupă au intrat și femininele,

¹⁰ Cf. Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Splawinski, S. Urbańczyk, *op. cit.*, p. 327 și 334.

¹¹ Forme cu — i (y) se întîlnesc în polona veche asociate uneori și cu neanimate, dar numai în cazul cînd substantivele aveau terminație cu forță mai tîrziu de gen masculin personal: *wszytcy krajowie, wozowie twoi* etc.

precum și neutrele (ultimile avînd o vreme terminația - a): *niosły, widziły są* etc.¹² Prin urmare, și în cazul formelor verbale, stadiul de astăzi la plural s-a cristalizat în mare măsură în cursul sec. al XVII-lea.

La definirea noilor genuri a contribuit apoi acuzativul, căci din sec. al XVII-lea înainte la substantivele masculine animate au început să se folosească formele genetivului cu funcție de acuzativ (*widział synów, kupców, lekarzy, ludzi; psów... chować, widzi... szczeniów*),¹³ spre sfîrșitul sec. al XVIII-lea formele genetivului cu funcție de acuzativ restrîngîndu-se la substantivele masculine personale.¹⁴

În consecință, cele două genuri, nou create în cadrul pluralului, au început să se definească în sec. al XVII-lea și s-au definitivat la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, avînd mersul istoric de mai sus, reconstituit după texte și date de gramatică istorică.

Noile genuri din limba polonă sînt de sine stătătoare din punct de vedere gramatical, formele nominale auxiliare grupîndu-se perfect pe potrivea lor, adică a genului masculin personal de o parte și a genului non masculin personal de altă parte. De fapt, în toată această dezvoltare genul masculin personal a fost cel care a tîns mereu spre o proprie constituire, împingînd restul formelor într-o grupare aparte. Genul masculin personal este genul bărbăției,¹⁵ al deminității¹⁶ și maiestății,¹⁷ în schimb genul non masculin personal este genul comunității. Pe linia aceasta, socotim că St. Szober are dreptate să atribuie în parte creerii celor două genuri cauze sociale, ajutată fiind această tendință de schimbările morfologice în sine.¹⁸ Fără să fie instrument de clasă, limba este totuși un fenomen social și oglindește într-o măsură stări și concepții din viața socială.¹⁹ Dacă n-ar fi să luăm în consi-

¹² Cf. Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Splawiński, S. Urbanczyk, *op. cit.*, p. 370.

¹³ Cf. *Ibidem*, p. 282. H. Grappin, *op. cit.*, p. 110 și urm.

¹⁴ În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea s-au mai folosit de către scriitori, vechi forme de acuzativ (*bogi, syny* etc), dar lucrul acesta s-a făcut numai cu scopuri stilistice, normal folosindu-se în limba literară genetivul cu funcție de acuzativ.

¹⁵ Există substantive de genul masculin care prin excepție nu se încadrează la plural genului masculin personal, pentru că au în sensul lor ideea de nematurizare, de ființă plîpîndă și de aceea fac parte din genul non masculin personal: *ładne dzieciaki* (frumoși copilandri) și nu *ładni dzieciaki*; *chłopaki poszły* (băiețandrii au plecat) și nu *chłopaki poszli*.

¹⁶ Un număr de substantive masculine nume de persoane, care închid în sensul lor ideea de nedemnităte, de decădere socială, de asemenea nu fac parte, prin formele lor, din genul masculin personal: *łobuzy* (haimanale), *lotry* (canalii), *nieuki* (ignoranți) etc.

¹⁷ Formele verbale, tipice genului masculin personal, se folosesc în limbajul poporului ca plural al politeții: bunăoară « *Cóżeście to jedli* » și nu « *jadły* », se adresează o fetiță de țară mamei ei în romanul *Komornicy* de Wł. Orkan (cf. Wł. Orkan, *Wybór pism*, Cracovia, 1953, p. 169).

¹⁸ St. Szober, *Gramatyka języka polskiego*, ediție W. Doroszewski, Varșovia, 1953, p. 120.

¹⁹ Această afirmație a fost considerată, în ședința de comunicări, ca o cădere în marrism. Consider reproșul exagerat și nefundat.

derare decît faptul că în vechime omul a animizat lucrurile moarte și le-a dat gen masculin și feminin ca în viața animalelor, și tot se evidențiază legătura dintre limbă, gîndire și viață. De fapt, cercetările lingvistice au arătat că sînt trei criterii de naștere și grupare a genurilor gramaticale: criteriul formei obiectelor (lungi, rotunde, mici, etc.).²⁰ criteriul sexelor și criteriul poziției ierarhice. P. W. Schmidt, în special, a sintetizat rezultatele cercetărilor în legătură cu numeralul și genul.²¹ Criteriul ierarhic se observă în limba unor triburi indiene din nordul Americii, în care semnele lingvistice ale sexului feminin au precădere asupra celor ale sexului masculin și dovedesc resturi ale unei orînduiri matriarhale.²² Genurile pluralului în limba polonă sînt, în fond, de tip ierarhic. De altfel, criteriul ierarhic e vizibil, la o analiză atentă, și în cazul genurilor create pe criteriul opoziției de sexe. În propozițiile cu subiecte compuse, formele verbale nominale capătă formă masculină nu feminină: « Chłopiec i dziewczyna poszli do szkoły », și nu « poszły ». Faptul se verifică și în limba romînă: « Băiatul și fata sînt frumoși » și nu « sînt frumoase ».

În concluzie, genul masculin personal și genul non masculin personal și-au pierdut dependența de genurile singularului și s-au constituit ca genuri noi. Legătura cu singularul e numai istorică și logică, dar nu de sistem gramatical. De aceea considerăm că denumirea de gen masculin personal și gen non masculin personal, în terminologie polonă « rodzaj męskoosobowy » și « rodzaj niemęskoosobowy », nu este cea mai nimerită și nici nu corespunde, de fapt, realității. După cum am văzut mai sus, în note, nu toate substantivele masculine nume de persoane sînt acceptate în rîndul genului masculin personal. Cele care conțin ideea de nematurizare (*dzieciaki*, *chłopaki*) sau de nedemnitate (*łobuzy*, *lotry*, *nieuki*), deși la singular sînt nume masculine de persoane, totuși la plural intră în caracteristicile genului non masculin personal. Așa dar, nu se mai poate face legătura nici între masculin personal singular și masculin personal plural. Și dacă în gramaticile polone se vorbește de gen masculin personal, iar pluralele se tratează în paralelă la formele singularului, aceasta se face din rațiuni pedagogice, respectîndu-se structura gramaticală clasică a limbilor indoeuropene. În realitate, legătură între singular și plural nu există. În cazul acesta, ținînd seamă de constituirea pluralului după criteriul ierarhic, denumirea cea mai corespunzătoare este, după părerea noastră, aceea de « rodzaj wyższy » și « rodzaj niższy », adică de gen superior și gen inferior sau genul superiorității și genul inferiorității²³.

²⁰ Cf. H. Johnston, *Bantu and Semi-Bantu Languages*, 1919: limba negrilor din Africa cunoaște circa 12 genuri, după forma obiectelor și speța biologică a ființelor.

²¹ P. W. Schmidt, *Sprachfamilien und Sprachenkreise der Erde*, Viena, 1926, p. 316 și urm., 352, 357 și urm. Pentru opoziția masculin feminin în limba Tubilților vezi Mary R. Haas, în „Language” XX, (1944), p. 142—149.

²² Cf. T. Milewski, *Swiatopogląd kilku plemion Indian północno-amerykańskich w świetle analizy kategorii rodzaju ich języków*, în « Lud », 41 (1954), p. 178.

²³ Este acest fapt o situație moștenită din trecut în limbă și în ea se evidențiază stări vechi de natură socială, terminologia avînd o rațiune numai în sensul acesta.

Această denumire are avantajul că este generală, acceptabilă și pentru alte limbi, întocmai ca genurile masculin, feminin și neutru, putînd să înglobeze și cazurile cînd în unele limbi genul feminin și nu masculin conține semnele superiorității, așa cum arătam mai sus. În orice caz, dacă terminologia nu poate fi schimbată, din cauza accepției ei tradiționale, esența genurilor la plural rămîne logic cea de mai sus: genul superiorității și genul inferiorității.

Între limbile slave, limba slovacă cunoaște în cea mai mare măsură formele genului masculin personal și non masculin personal, deși gramaticile limbii slovace n-au consacrat aceste genuri și nu vorbesc de așa ceva. În primul rînd, substantivele de gen masculin personal au terminația *-ovia*, paralelă la cea polonă *-owie*: *otcovia*, *kmotrovia*, *synovia*, *švagrovia*, etc. E adevărat că nu are forța terminației polone *-owie*, căci se întîlnește uneori și la substantive masculine nepersonale (animate însă), ca *psovia* (ciini), dar sensul ei în general este acela al genului masculin personal. De asemenea, substantivele de gen masculin personal au terminația caracteristică *-i*: *chlapi*, *vojaci*, *Vlasi*, etc., pe cînd restul substantivelor au terminația *-e* sau *-y*: *konie*, *ženy*, *duby*, etc. La fel, toate celelalte forme nominale, în legătură sintactică cu substantivele, au pentru genul masculin personal terminația *-i*: *pekní chlapi*, *jedni chlapi*, *ti chlapi*, *oni*, în schimb în legătură cu genul non masculin personal au *-e* sau *-y*: *pekné ženy*, *pekné duby*, *tie konie*, *jedny ženy*, *ony* etc. Pînă de curînd, adică pînă la ultima revizuire a ortografiei, chiar și formele verbale nominale au urmat același drum: *chlapi niesli*, dar *ženy niesly*. La revizuirea ortografiei s-a fixat forma cu mai mare precădere, a genului masculin personal, pentru întreg pluralul: *chlapi niesli*, *ženy niesli*. În schimb, la acuzativ plural, genetivul cu funcția de acuzativ se folosește nu numai pentru masculine personale, ci și pentru masculine animate; *vidím chlapov*, *mužov*, dar și *vidím psov*, *vlkov* etc. De altfel, regula aceasta nu e stabilită decît în limba literară, căci dialectal se folosesc încă amestecat forme de genetiv și forme de acuzativ propriu-zis (atît pentru masculin personale cît și pentru masculin animate).

În concluzie, deși formele de plural din limba slovacă nu au întru totul situația celor din limba polonă, totuși existența genului masculin personal și a celui non masculin personal este în mare măsură evidentă.²⁴ Limba cehă bunăoară nu cunoaște asemenea forme de gen masculin personal.

Revenind acum la așa-zisul gen personal din limba romînă (lingă care nu se citează însă un gen nepersonal), este de văzut ce asemănări pot fi găsite între acest gen și situația din limba polonă de la care, de fapt, s-a plecat. Ne vom referi

²⁴ N. A. Kondrašov, *Категория личности имен существительных в словацком языке*, în «Slavjanskaja filologija», Moscova, 1954, p. 38—67) vedea în toate aceste forme nu desemnarea unui gen, ci simple forme personale. Într-o comunicare ținută la Universitatea din Varșovia, în 16 decembrie 1955, a înclinat însă spre admiterea unui gen personal, în paralelă la genul personal din limba polonă, despre care, în lucrarea de mai sus, nu pomenește.

la cazurile reținute ca fiind de gen personal, de către *Gramatica limbii române* de sub auspiciile Academiei RPR.

În primul rînd, e de făcut o observație generală și anume că numele proprii păstrează în flexiunea lor și în construcții sintactice forme vechi de limbă, spre deosebire de numele comune. Faptul este valabil pentru diferite limbi. Limba polonă, de pildă, păstrează în nume proprii un vechi locativ plural în — *ech* (*we Włoszech, na Węgrzech*, etc.), deși el este dispărut de mult din limba curentă, fiind înlocuit cu — *ach* (*w miastach, o robotnikach*, etc.) Teoriile construite pe baza numelor proprii nu pot fi deci atît de rezistente, pentru situația limbii curente. Apoi dacă se spune *Floarea, Floarei*, alături de formele comune *floarea, florii*, în alte cazuri ca *Leana, Leanii*, notate de *Gramatica limbii române*, în popor se aude mai des *Lenii* și nu *Leanii*.

În privința construcțiilor de acuzativ cu prepoziția *pe*, observăm că ele se folosesc nu numai pe lîngă nume de persoane, ci și pe lîngă nume de animale, au deci caracter animat. Se aude curent: « Oaia nu-l lasă pe miel să sugă », alături de « oia nu lasă mielul să sugă ». De asemenea, se zice « Boul l-a lovit pe cal » și nu « boul l-a lovit calul », de unde și « boul l-a împuns pe cal », deși în cazul acesta, prin înțelesul special al verbului, e clar de partea cui se află acțiunea. În fond, construcția acuzativului cu prepoziția *pe* nici nu se putea limita numai la persoane, fiindcă ea s-a născut din nevoia precizării, obiectului animat, atunci cînd acuzativul și-a pierdut semnul distinctiv față de nominativ (deci obiectul față de subiect) și cînd n-a mai fost păstrată nici ordinea subiect — verb — obiect. « Fratele l-a văzut unchiul » era și este tot așa de neclar, ca și « boul l-a lovit calul ». Introducerea construcției cu *pe* este paralelă, ca istorie, cu folosirea formei de genitiv cu funcție de acuzativ în limbile slave: « ojciec widział syn », de pildă, a trebuit să devină, pentru claritatea sensului, « ojciec widział syna ». Revenind la construcțiile analitice cu prepoziții, ele înlocuiesc deci sau întăresc (și nu numai în situația acuzativului), funcția neclară, insuficientă a terminației. Terminația dispăre uneori, dar nu dispăre funcția cazului, necesar de întărit cu o prepoziție. Din acest punct de vedere, o problemă pasionantă este aceea a sistemului analitic al limbii bulgare și a existenței sau inexistenței cazurilor, cu discuții vii în lingvistica bulgară, mai ales între Lubomir Andreicin²⁵ și A. Teodorov-Balan.²⁶

Așa dar, construcția acuzativului cu *pe* nu este legată de nume de persoane, ci de nume de ființe.

În cazul construcției genitiv-dativ cu *lui*, este adevărat că aci avem o nuanță de personal, deși, în forme populare, construcția apare și pe lîngă nume de animale, după cum vom încerca să arătăm în altă parte. De asemenea, vocativul în — *e* la masculin (*frate, cumnate*) și în — *o* la feminin (*fetișo, iubito*), ca și

²⁵ Lubomir Andreicin, *Към въпроса за аналитичния характер на съвременния Български език* în « *Български език* », II (1952), p. 20—35.

²⁶ A. Teodorov-Balan, *Българско склонение*, ibidem IV, (1954), p. 41—61.

adăogarea adjectivului posesiv la unele nume de rude nearticulate (*fu-meu, frate-meu, nepoată-mea, fiică-mea*) sînt de caracter personal.

Se ridică însă problema genului personal în sine. Am văzut că în limba polonă genurile nou constituite la plural, masculin personal și non masculin personal, își pierd, de fapt calitatea genului de la numărul singular. În fond, un substantiv nu poate avea două genuri gramaticale la același număr, (singular sau plural) ci numai un gen. Pe de altă parte, am văzut că genul e stabilit nu atît de forma în sine a substantivului, care ar putea să inducă în eroare, cît mai ales de formele nominale care intră în legătură cu substantivul și care *se acordă cu el în gen*. Acest lucru este valabil pentru toate limbile. Limba polonă cunoaște, bunăoară, un mare număr de substantive cu formă și declinare feminină la singular (*poeta, patriota, wojewoda, starosta, kolega*, etc.),²⁷ totuși de gen masculin, demascate de fapt de celelalte forme nominale cu care asubstantivul vine în contact: *wielki poeta* și nu « *wielka poeta* » *wielkiego poety* etc, *ten poeta, poeta napisał* etc. În limba romînă lucrurile nu se petrec altfel. *Bădiță și neică*, de pildă, sînt de formă și declinare feminină, dar genul lor e masculin, gramatical fiind fixat de celelalte forme nominale: *bădiță frumos, acest bădiță, bădiță al meu* etc.²⁸

În consecință, genul substantivelor nu este determinat gramatical numai de forma substantivelor însăși, ci și de forma părților nominale, care intră în legătură sintactică cu substantivul. Fiecare substantiv are un întreg cortegiu de semne externe, care îi fixează gramatical genul. În sensul acesta, exemplele de gen personal notate de *Gramatica limbii romîne* cad, adică nu se poate vorbi de un gen personal, alături de genurile masculin, feminin și neutru, fiindcă nici unul din substantivele puse în discuție nu-și pierde genul său inițial. În expresii, cum ar fi, « casa lui frate-meu » sau « haina lui mama » (căci s-a ajuns și aci), *frate-meu* își păstrează genul masculin (*frate bun, fratele meu* etc.), iar *mama* pe cel feminin (*mamă vitregă, mama mea* etc.). În atare situație, exemplele puse în discuție sînt cel mult un gen de forme personale (unele dintre ele sînt însă forme animate), dar nu un nou gen gramatical, de stabilitate a celor din limba polonă. Așa dar, înscrierea unui gen personal în *Gramatica limbii romîne* nu are nici un temei gramatical și genul personal trebuie scos din rîndul genurilor.

Trăgînd concluzii finale trebuie să conchidem că în limba polonă, la numărul plural, s-au definit la sfîrșitul socolului al XVIII-lea două noi genuri de sine stătătoare față de masculin, feminin și neutru: genul masculin personal și genul non masculin personal (după terminologia polonă), de fapt genul superiorității și genul inferiorității numelor, așa cum am încercat să dovedim mai sus. Limba

²⁷ A. I. Brückner (op. cit., p. 273) consideră că « nu există o a doua limbă care să desemneze cu substantive feminine atîtea nume de bărbați. »

²⁸ În limba latină *pater* și *mater* au forme similare. Genul lor este fixat gramatical de restul formelor nominale: *pater bonus, pater meus*, dar *mater bona, mater mea* etc. În limba germană bunăoară avem: *dieser Mann, schöner Mann; diese Frau, schöne Frau; dieses Kind, schönes Kind*, etc.

slovacă stă în această privință destul de aproape de limba polonă. În schimb, limba romină are o serie de forme și construcții speciale pe lângă nume de persoane, care nu pot constitui un nou gen gramatical, denumit gen personal, ci sînt simple forme personale.

ЛИЧНЫЙ РОД В ПОЛЬСКОМ И РУМЫНСКОМ ЯЗЫКАХ

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

При помощи сравнения установлено, исходя из польского языка, существование личного рода в румынском языке, внесенного как таковой в *Gramatica limbii romîne* (1954) с одобрения Академии Румынской Народной Республики.

Прежде всего автор рассматривает исторически образование в польском языке родов в числе, названных мужеско-личным и нелично-мужеским. Он указывает, что эти роды являются грамматически самостоятельными и, начиная с конца XVIII в., не имеют никакой связи с родами единственного числа с мужским, женским и средним. Название является неподходящим, потому что даже все имена мужского рода не входят в мужеско-личный род, те же, что обозначают возраст людей *dzieciaki*, *chłopaki* атд. или же особую категорию людей типа *łobuzy*, *łotri* атд. внесены в нелично-мужеский род. Новые грамматические роды польского языка образованы по иерархическому критерию, и поэтому реальное название было бы род превосходства (мужеско-личный род) и род неполноценности нелично-мужеский род.

Затем автор указывает, что определение рода установлено грамматически не сколько формой самого существительного, которое может в разных языках повести к заблуждению, сколько отличительными формами для одного или другого рода, которые получают имена, входящие в синтаксическую связь с существительным (имя прилагательное, местоимение, имя числительное, глагольные формы). Фактически они с точностью определяют роды множественного числа в польском языке, рассматриваемые в именительном и винительном падежах, так как остальные падежи или являются тождественными или сходными для обоих родов (или же для всех трех родов, если имеем перед собой роды единственного числа).

В дальнейшем автор указывает, что словацкий язык довольно близок к польскому языку, что касается родов множественного числа. Наоборот, формы и конструкции рассматриваемых названий лиц в румынском языке не составляют нового грамматического рода, потому что ни одно из обсуждаемых имен существительных не теряет первоначального рода. Они являются простыми личными формами, как и в других языках, часть из них является даже одушевленными, а не личными.